

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті автор аналізує та обґрунтовує поняття професійної самореалізації особистості, свого творчого потенціалу як компоненту професійного самовдосконалення особистості.

Ключові слова: самовдосконалення, самореалізація, саморозвиток, самовизначення, самопізнання, самоорганізація, професійна самореалізація, професійне самовдосконалення.

В статті автор аналізує та аргументує поняття професійної самореалізації, свого творчого потенціалу як компонента професійного самовдосконалення особистості.

Ключевые слова: самосовершенствование, самореализация, саморазвитие, самоопределение, самопознание, самоорганизация, профессиональная самореализация, профессиональное самосовершенствование.

The author analyzes the concept of the reasoning for professional fulfilment of a personality, creativity as a component of professional self-identity.

Keywords: self-improvement, self-realization, self-development, self-determination, self-knowledge, self-organization, professional fulfilment, professional self-improvement.

Постановка проблеми. Характерною ознакою ХХІ століття стали зміни – неперервні, стійкі і стрімкі. Вони докорінно змінюють життя людини, умови праці, вимагають від неї нових якостей, умінь, нової філософії життя: професійної і соціальної мобільності, неперервної освіти й професійного, духовного самовдосконалення. Проблема розвитку людини стає пріоритетною в умовах сучасної соціокультурної, економічної ситуації. Саморозвиток, самореалізація, самовдосконалення людської особистості, її потенціалу – головний чинник успішності, ефективності реформ в різних галузях, а особливо в освітній.

Наразі унікальність соціально-культурної, економічної ситуації України полягає в тому, що необхідність перетворень у суспільстві ставить проблему розвитку людини в ранг пріоритетних завдань. З усією переконливістю і повнотою свого звучання сьогодні заявила про себе виявлена у вітчизняній педагогіці та психології закономірність ефективного формування особистості з залученням її особистих зусиль і резервів. Не випадково професійне самовдосконалення розглядається як специфічний вид професійної діяльності

фахівців, як важлива складова їх підготовки та перепідготовки. Проаналізувавши наукові дослідження із цієї проблеми ми дійшли висновку, що процес професійного самовдосконалення особистості варто розглядати у нерозривному зв'язку із професійним самопізнанням, професійним самовизначенням, професійною самоорганізацією та професійною самореалізацією. Самовдосконалення неможливе без самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню сутності феномена професійної самореалізації особистості сприяли дослідження вчених, які працюють в галузі управління персоналом (Р. Кричевський, Т. Базаров, Т. Шульц, Г. Беккер, М. Мескон, Ф. Хедоури, О. Виханський, А. Наумов, А. Столяренко, А. Урбанович та ін.); професійного відбору (І. Логінова, Л. Собчик); організаційної психології (А. Занковського), мотивації діяльності (Г. Герцберг, В. Леонт'єв, Є. Ільїн), самоактуалізації і самореалізації особистості (А. Маслоу, Г. Олпорт, А. Абульханова-Славська, А. Асмолов, Л. Коростильова).

Метою даної статті є аналіз та обґрунтування поняття професійної самореалізації особистості, свого творчого потенціалу як компоненту професійного самовдосконалення особистості.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи різні наукові дослідження щодо поняття професійної самореалізації ми стикаємо з тим, що у одних джерелах самореалізація розглядається як «проба і розгортання ув'язнених в людині потенцій» (М. М. Орлов); у інших – самореалізація розглядається як самоствердження, як прагнення людини до самоздійснення, реалізації себе в об'єктивному світі, привласнення індивідом своєї діяльнісної суті (А. Г. Мисливченко) [8].

На думку, психолога К. А. Альбуханової-Славської, вона є свого роду вищою стадією розвитку особистості, результат особистісного зростання та розвитку [1]. В будь-якому випадку – самореалізація це прагнення до самовдосконалення, тобто одна із вищих потреб особистості, направлена не тільки на реалізацію особистості власних сил та здібностей, але й на постійне

зростання власних можливостей, підвищення якості власної діяльності, в основі якої лежать вищі загальнолюдські цінності [5]. Але на відміну від «самопізнання», «самоорганізації» та «самовизначення» вона відноситься не до окремих типів, форм самодіяльності, а до всієї індивідуально-цілісної структури в зв'язку із предметним життєствердженням існуючих сил особистості. У самореалізації, головним є індивідуальний вибір цілі та способів її досягнення на даному відрізку, етапі життя суб'єкта і самообмеження, яке не є перешкодою розвитку особистості та, як зазначає вітчизняний психолог Л. А. Коростильова, самореалізація можлива тільки тоді, коли у фахівця є мотивація, яка спонукає його до особистісного зростання [5].

Російський науковець та педагог С. Г. Вершловський цілком справедливо зазначає, що, досліджуючи цінності професійної діяльності фахівця, необхідно виокремити цінність в самореалізації. На його думку, самореалізація – це «реалізація власних зусиль людини, можливість розвитку «Я». У самореалізації присутні дві сторони: можливість самовдосконалюватися у професії і прагнення реалізувати свою потребу у творчості, самостійності» [3]. Перший аспект дає можливість уявити, якою мірою практична діяльність особистості цінується і за її можливість розвивати особистість фахівця в інтелектуальному, професійному і загальнокультурному плані. Другий аспект дозволяє розглядати, якою мірою значуща для особистості можливість виявляти нестандартний підхід до вирішення проблеми, розробляти нові прийоми і т. д. Поєднання цих двох компонентів і дає уявлення про ступінь самореалізації особистості свого творчого потенціалу. М. М. Бахтін, М. А. Бердяєв, П. С. Соловйов, С. Л. Франк розуміють самореалізацію як практичну діяльність, що спрямована на розкриття суті людини, пошук нею сенсу життя, виконання вищого призначення, виявлення і розвиток людиною власних потенціалів на шляху руху до себе-кращого. Розвиток здатності особи до самореалізації як прояв і розкриття спектру можливостей, розвиток творчої особистості пов'язується з освітою Л. П. Буєвою, М. К. Мамардашвілі. Освіта

розуміється як становлення образу людини, суб'єкта, що саморозвивається і самореалізується, де людина співвідносить себе з ідеальним „Я”.

Не менш цікавим для нас є дослідження вітчизняного психолога С.В. Васьковської, яка визначає самореалізацію як процес здійснення здібностей та особистих потенцій в діяльності особистості та прагнення розвинути сильні сторони власної особистості. Авторка ототожнює самореалізацію з реалізацією особистості активності в значущих для неї сферах життєдіяльності і взаємовідносин – спілкуванні, навчанні, творчості, професії і т. ін. [9].

Російський психолог Д. А. Леонтьєв вважає, що прагнення до самореалізації – одна з провідних рушійних сил розвинутої особистості, що спонукає і спрямовує її діяльність. [6]. Тут йдеться про діяльність, спрямовану на самого себе, діяльність самовдосконалення. Вітчизняний психолог Л. О. Макрідіна визначає самореалізацію як реалізацію себе у діяльності [7].

На думку інших вітчизняних науковців (В. Н. Алфімовим, Н. Е. Артемовим, Г. В. Тимошко), самореалізація та розвиток особистості здійснюється саме через творчість у процесі реалізації людиною свого потенціалу.

Коли ми говоримо про особистісну самореалізацію, можна припустити, що одним з її об'єктивних параметрів може служити збіг (або гармонійне поєднання) бажаних і досягнутих цілей і цінностей, а також емоційна стабільність, пов'язана з досягненням (або наближенням) до життєво важливих сенсів і позитивні соціальні переживання з відношенням до норм, еталонів і цінностям найближчого оточення [2].

Отже, самореалізація постає як цільовий проміжний етап у нескінченному процесі самовдосконалення, що створює нові прагнення і потреби у процесі самовдосконалення особистості на більш високому рівні.

Професійна самореалізація особистості детермінована ціннісно-сенсовими, інтелектуальними та мотиваційними особливостями особистості. Професійна самореалізація включає в себе такі узагальнені характеристики, як

професійний розвиток; професійні досягнення; затребуваність професійних знань та професійного досвіду і т. д. [10].

Найбільш значущими особистісними чинниками, що впливають на професійну самореалізацію, є самоефективність, гнучкість поведінки і незадоволеність власною діяльністю. Самоефективність виявляється в умінні організувати свою діяльність і досягти успіху у взаємодії з оточуючими, гнучкість поведінки забезпечує ефективне міжособистісна та професійна взаємодія, незадоволеність власною діяльністю стимулює розвиток потреби до професійного зростання. Критерієм успішності професійної самореалізації в обраній професії може служити кар'єрне зростання, яке в тій чи іншій мірі дозволяє стверджувати як наявність компетентності людини, так і його задоволеності результатом своєї професійної діяльності [2].

Професійна самореалізація є складним організованим та багатоетапним процесом поступового перетворення професійного потенційного на реальне шляхом залучення до професійних відносин, що відбувається протягом усього життя особистості [10]. Самореалізація у професії є також соціокультурним феноменом, який тісно пов'язаний із конкретною соціальною ситуацією певного часу та простору, на що вказують дослідження Д. Леонтєва, А. Петровського, М. Гінзбурга, Л. Когана, О. Асмолова. Мотивувальну функцію у цьому процесі виконує уявлення особистості про себе, про те, якою вона хотіла би бути. Це уявлення ми називаємо суб'єктивною перспективою професійної самореалізації особистості.

Характерним атрибутом професійної самореалізації людини є потреба ставати більш компетентним, наскільки це можливо біологічно, просуватися професійним шляхом та виконувати більш складну і відповідальну роботу внаслідок розвитку та вдосконалення професіоналізму. Під таким професійно-статусним просуванням ми розуміємо кар'єру людини, яку ми визначаємо як успішне професійне життя, яке є репрезентацією професійної самореалізації особистості та містить у собі: по-перше, удосконалення в професії, підвищення професійної майстерності та по-друге, просування по службі. Змістовою

характеристикою суб'єктивної перспективи професійної самореалізації є кар'єрні домагання, в яких утілюється той рівень кар'єрних досягнень і соціального статусу, якого людина прагне досягти в майбутньому [4].

Найважливішими детермінантами її, на думку російської дослідниці К. Федосенко, є об'єктивні й суб'єктивні умови життя та професійної діяльності фахівця, які впливають на зміну параметрів (характеристик) професійної самореалізації. У структурі об'єктивних умов виділяються соціально-педагогічний (суспільний статус спеціаліста й адекватна соціальна політика, матеріальне становище і стимулювання праці, побутові умови) і, власне, практичний (кількісний та якісний склад колективу, рівень організації праці) компоненти. До суб'єктивних умов належать: ставлення фахівця до професії на основі розуміння її самоцінності, уявлення про себе як професіонала, потреба у професійному вдосконаленні й творчому підході до професійної діяльності, психологічне самопочуття та комфортність на роботі [12].

Висновки. Отже, на нашу думку, професійна самореалізація – це сукупність прояву індивідуальних професійно-особистісних якостей і властивостей фахівця, внаслідок чого він відтворює себе у своїй сутності в багатовимірній практичній та професійній діяльності.

Ми вважаємо, що професійна самореалізація можна трактувати як розкриття якостей, можливостей, здібностей та досягнення максимуму потенціалу в професійній діяльності [11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Альбуханова-Славская К. А. Стратегия жизни / Альбуханова-Славская К. А. – М. : [б. и.], 1991. – 198 с.
2. Богатырева О. О. Личностные факторы профессиональной самореализации : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 „Общая психология, психология личности, история психологии” / О. О. Богатырева. – М., 2009. – 25 с.
3. Вершловский С. Г. Особенности социально-профессиональных ориентации учителей / Вершловский С. Г. // Развитие социально-профессиональной

активності учителів на різних етапах діяльності. – М. : Изд. АПН ССРСР, 1990. – С. 5–23.

4. Долгих Л. М. Вплив статево-рольових стереотипів на кар'єрні домагання молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 „Соціальна психологія; психологія соціальної роботи” / Л. М. Долгих. – К., 2007. – 16 с.

5. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере / Коростылева Л. А. – СПб. : Речь, 2005. – 222 с.

6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А. Н. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.

7. Медико-біологічні основи валеології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / під ред. П. Д. Плахтія. – Кам'янець-Поділ : [б. в.], 2000. – 408 с.

8. Психологический словарь / под. ред. В. П. Зинченко. – М. : [б. и.], 1999. – 344 с.

9. Психологія особистості : словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.

10. Семенухин П. Ю. Психологические детерминанты профессиональной самореализации личности лидера : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Семенухин Павел Юрьевич. – Новосибирск, 2008. – 156 с.

11. Троценко Н. Є. Професійне самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Троценко Наталія Євгенівна. – К., 2012. – 244 с.

12. Федосенко Е. В. Особенности психологического сопровождения учащихся в учреждениях начального профессионального образования: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Федосенко Екатерина Владимировна. – СПб., 2007. – 220 с.

Відомості про автора

Тимошенко Наталія Євгенівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка.